

עמדה:

החרדים והכמדינה

יותר ויותר חרדים משרתים בצה"ל, מצטרפים לשוק העבודה ויוצאים ללימודים אקדמיים. השינוי בא מלמטה, בעוד הרבנים ומורי ההלכה לא מעודדים, אך גם לא אוסרים. מנגד מתחוללים גם תהליכים הפוכים: יותר הסתגרות, יותר התבדלות, ואפילו חזרה מן העברית אל האידיש. האם הציבור החרדי צועד לקראת השתלבות בחברה הישראלית? האם החברה הישראלית פתוחה לקלוט אותו?

צילום: מרים צחי

תהליך בלתי נמנע

הם מתגייסים לצה"ל, יוצאים להכשרה מקצועית ואקדמית ומחפשים עבודה במספרים הולכים וגדלים. משרדי הממשלה מסייעים ודוחפים וצה"ל שם כתף. לא, עדיין לא נמצא רב שיעודד בגלוי לימודים אקדמיים או יציאה לעבודה, אך בחדרי חדרים גם הרבנים מבינים שמדובר בתהליך בלתי נמנע

ריקי רט

צילום: מרים עזרי

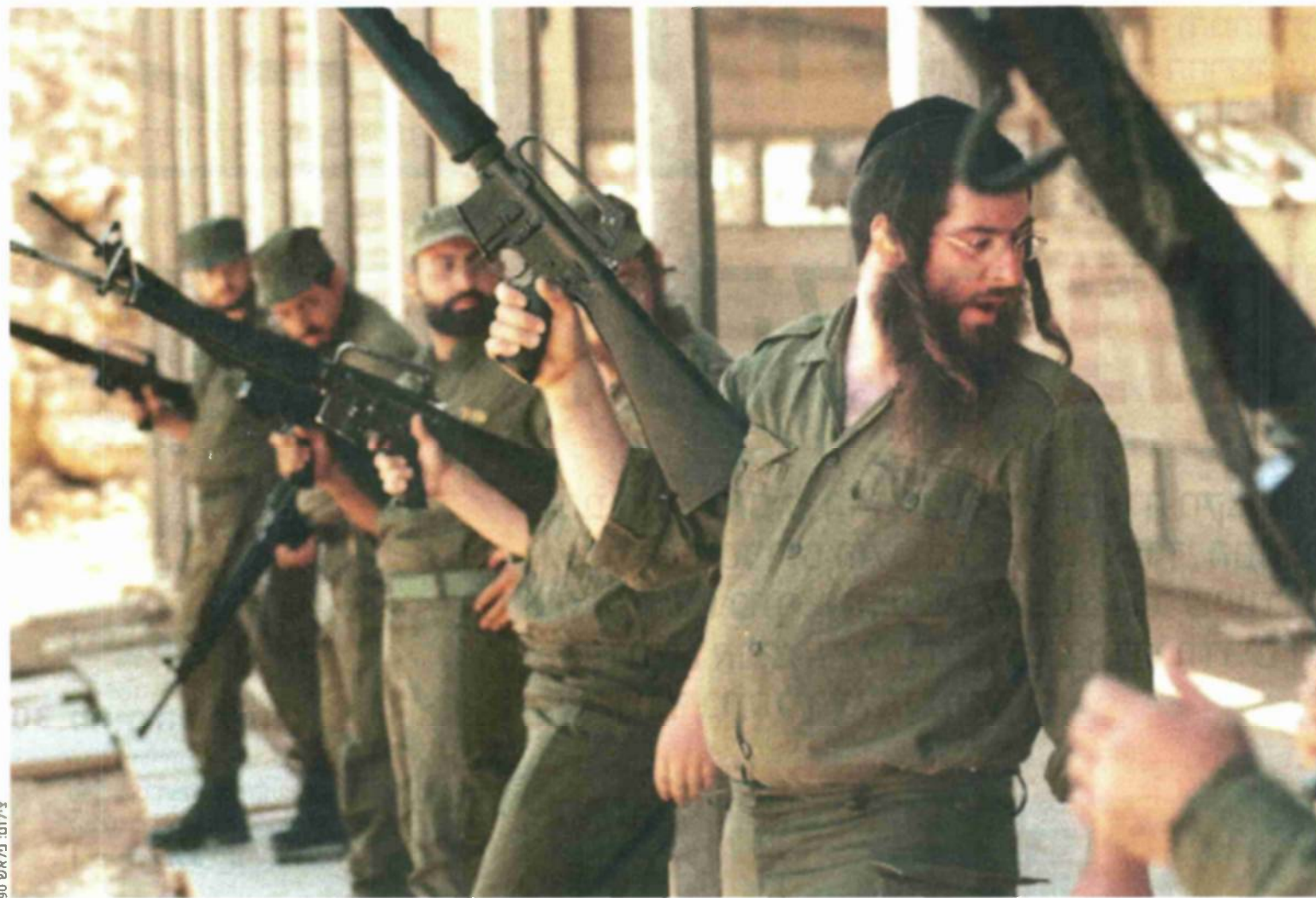
לבדוק אם בהתגייסות שלהם יש גם מניע של תרומה למדינה. מתוך היכרותי עם המגזר ברור לי שהם מרגישים שהתרומה האמיתית שלהם למדינה היא דווקא בלימוד. ההבנה שלנו היא שהרצון שלהם להשתלב נובע ממצוקה כלכלית. קצב הריבוי הטבעי של המגזר מכתוב יציאה לעבודה – ככל שיש יותר ילדים צריך יותר כסף. הרצון לצאת לעבודה מניע את החרדים להתגייס. במידה מסוימת חוק טל יצר קושי כיוון שהתנה את היציאה לעבודה בשירות צבאי. על פי חוק טל בחר חרדי שלומד בישיבה לא חייב לשרת בצה"ל כל עוד הוא לומד, אבל אם הוא לומד הוא לא יכול להתפרנס. אי אפשר להתפרנס לפי המודל הזה. היום רק 40 אחוז מהגברים החרדים עובדים בפועל, כשהממוצע בכל מדינת ישראל הוא 70 אחוז. הפרנסה פחותה ולכן מגיע הצורך להתגייס".

הצעד המשמעותי הראשון לגיוס חרדים לצה"ל החל ב-1999, עם הקמת גזר הנחל החדד. כיום קיימים שני מסלולים מכובדים שאלהם מתגייסים

"א" נחנו רואים היום שינוי של ממש ביחס של הציבור החרדי לצה"ל בכלל ולשירות בצה"ל בפרט", אומר תא"ל אמיר רוגובסקי, ראש חטיבת תומכ"א (תכנון ומחקר כוח אדם). "אם בעבר הייתה התנגדות גורפת לשירות בצה"ל מתוך מחשבה שהוא אינו מסוגל לקלוט לשחרותו החרדים, הרי שהיום אנו רואים מגמה הולכת וגוברת של קבלת השירות הצבאי, מתוך הבנה שזה מה שיאפשר להם להשתלב טוב יותר בעולם העסקי ולהתפרנס בכבוד. היום יש גם יותר אומן בכך שצה"ל יודע לשלב בתוכו חרדים מבלי לפגוע באורח חייהם".

אז למעשה לא מדובר ברצון לתרום למדינת ישראל אלא בשלב בדרך להתפרנס בכבוד?

"מבחינת צה"ל תמיד היה רצון להגדיל את מספר החיילים שמתגייסים מתוך תפיסה שצה"ל הוא צבא העם, ולכן היה חשוב לנו לשלב גם חרדים בתוך השירות הצבאי. אבל צריך לזכור שהחוק מכיר בזכותו של הצעיר החרדי לשבת וללמוד ולא להתגייס. אין לי יכולת

תא"ל אמיר רוגובסקי: "היום החרדים המתגייסים מגיעים מהזרמים המרכזיים יותר. לא עוד נוער שוליים אלא צעירים שמעוניינים לצאת לעבוד ולהתפרנס בכבוד ומבינים שצה"ל הוא תחנה הכרחית בתוך המסלול הזה"

סקר של הג'וינט על משתחרי מסלול שח"ר מראה כי 87 אחוזים מהם מועסקים עם שחרורם מצה"ל ועשרה אחוזים נוספים נמצאים במוסדות להשכלה גבוהה

שונים בחיל האוויר. תוכנית "בינה בירוק" משלבת אותם בחיל המוריעין. במסגרת שירותם רוכשים החיילים הכשרה כטכנאים, כנודקי תוכנה, כמנהלי רשתות מחשבים ועוד. גם לחמי הנח"ל הודדי זוכים בשנה השלישית לשיחתם למגוון קורסים מקצועיים, לאפשרות להשלמת בגרות ואפילו למכינה קדם אקדמית. לנח"ל הודדי מתגייסים מדי שנה כ-500 חיילים, לפרויקט שח"ר צפריים להתגייס בשנה הקרובה 700 חיילים. לפני ארבע שנים, כשהקמנו את פרויקט שח"ר, התגייסו אליו 25 חיילים. העובדה שבשנה הקרובה יתגייסו למסלול הזה 700 חיילים מדברת בעד עצמה, אומר תא"ל אמיר רוגובסקי. "הדבר מצביע על כך שיש היום יותר נכונות לגיוס לצה"ל. היעד שלנו הוא לגרום לכך שהיילים חרדים יתרמו תרומה אפקטיבית לצה"ל וכשהם משתחררים תהיה להם יכולת להתפרנס בכבוד."

הצלחה יוצאת דופן

כמה עולה החזקה של חייל חרדי ביחס לחייל רגיל? "בהערכה גסה, מדובר על פי ארבעה ואולי חמישה מעלות החזקה חייל רגיל. ראשית, מדובר במסלולים של חיילים שרובם נשואים ואנו משלמים להם תש"מ"ש (תשלומי משפחה) כסיוע כלכלי, כמו שמקבל כל חייל נשוי. שנית, החיילים החרדים מקבלים מוון כשר לכההדין שעלותו יקרה יותר. בנוסף, אנחנו מחויבים להקים להיילים החרדים סניבה ללא חיילות. הדבר מחייב תשתיות מתאימות, והתשתיות הללו עולות לא מעט. מלבד זאת קיימת גם עלות ההכשרה - הכשרה טכנית או השכלה עולות כסף".

מדוע מגיע התקציב?

"המימון מגיע דרך תקציב של צה"ל ותקציב נוסף שהתקבל מהאוצר על אותן עלויות נוספות על פי החלטת הממשלה".

ההשקעה העצומה הזאת משתלמת?

"בהחלט כן. צה"ל הוכיח שהוא יכול לגייס חרדים ולדאוג לכך שהם גם יצאו מצה"ל כחרדים. במהלך השנים נשמעו טענות מהציבור החרדי ומגורמים כלכליים שלפיהן העובדה שהוק טל מחייב שירות צבאי מעכבת את היציאה לתעסוקה. צה"ל הוכיח שהמחסום לשילובם בתעסוקה הפך למנוף, כיוון שאנחנו נותנים להם את הכלים להשתלב בתעשייה. אנחנו הגורם המניע. והחשוב מכל - סקר שנעשה על ידי הג'וינט על משתחרי מסלול שח"ר מראה כי 87 אחוזים מהם מועסקים עם שחרורם מצה"ל. עשרה אחוזים נוספים נמצאים במוסדות להשכלה גבוהה. הנתונים הללו מעידים על הצלחה יוצאת מן הכלל".

בצה"ל עובדים כיום על פתיחתם של שני מסלולים נוספים לגיוס חרדים. הראשון שבהם, מסלול 'שחר טוב', מיועד לנוער נשוי בגיל 16-18. צה"ל יחד עם משרד החינוך והדשתות הטכנולוגיות אודט ועמל, פועל לשלב את אותם בני נוער בלימודים מקצועיים עם התחייבות של הצבא לקלוט אותם בסיום לימודם. 450 תלמידים נרשמו לתוכנית לקראת השנה הקרובה. האוכלוסייה החרדית שבעבר התעלמה מאותם נערים בשלה לקבל את השינוי?

חרדים: הנח"ל הודדי ופרויקט שח"ר. במהלך העשור התרחש שינוי עומק. אם בעבר היו מגיעים לצה"ל בחרדים שנפלטו מהמסגרות המקובלות התקשו להתמודד עם הדרשות הקפדניות של המגוון החרדי, הרי שהיום החרדים המתגייסים מגיעים מהזרמים המרכזיים יותר. לא עוד נוער שוליים אלא צעירים שמעוניינים לצאת לעבוד ולהתפרנס בכבוד ומבינים שצה"ל הוא תחנה הכרחית במסלול הזה. פרויקט שח"ר (ראשי התיבות של "שילוב חרדים") הוא אחת הסיבות להשתלבות המוצלחות של החרדים בצה"ל. בעוד הנח"ל החרדי הנו מסלול שירות בן שלוש שנים המיועד למתגייסים בני 18-21 שמרכיבתם מתגייסים לשירות קרבי במסגרת גרוד 'נצה יהודה' ומיעוטם לתפקידים לא קרביים במסגרת הגרוד, פרויקט שח"ר מיועד למתגייסים בגילי 22-27 (אשר מרכיבתם בדרך כלל כבר נשואים). אורך מסלול שח"ר הוא בין 16 חודשים לשנתיים. המתגייסים לפרויקט משרתים ביחידות שונות בצבא והשירות מקנה להם הכשרה במגוון תחומים. כיום קיימים עשרה מסלולים שכוללים את כל החילות בצבא. כך למשל, פרויקט 'שח"ר כחול' משלב מתגייסים חרדים בתפקידים

תהליך במספרים

עלייה של **41.4%** בהיקף ההתגייסות לצה"ל (משנת 2005 עד 2010)

עלייה בשיעור של **142%** בהתגייסות לפרוייקט שח"ר (משנת 2007 עד 2010)

41.7% - שיעור המועסקים בקרב החברה החרדית (לעומת 59.7% בקרב כלל היהודים). שיעור ממוצע לשנים 2002-2008. לאורך שנים אלה הלך השיעור ועלה ב-16%

65% - שיעור החרדים העובדים בעיר מגוריהם (לעומת 44% בציבור הכללי)

שיעור החרדים העובדים שהכנסתם נמוכה מהממוצע, **גבוה פי 2** משיעורם באוכלוסייה

צילום: מלאך 90

"אנחנו זוכים לגיבוי נרחב בקהילה החרדית. אתם נערים מוכרים בקהילה ככאלה שלא לומדים. הם יודעים כאוכלוסייה חלשה בלימודים תורניים. החברה החרדית שמזהה לתת להם פתרון שמשלב הכשרה טכנית עם לימודי קודש". מסלול נוסף, דומה למסלול 'שלב ב' הוותיק, מיועד לחדדים בני 27-28 המתגייסים לשירות קצר בן שלושה חודשים. תא"ל רוגובסקי מציין כי למרות הפיתוי להמתין עד "הגיל השלישי" ולשרת במסלול הקצר, רבים מעדיפים להתגייס לשחר"ד מתוך הבנה כי השירות ייתן להם כלים ההכשרה לעתיד.

איזונים ובלמים

קמפוסים נפרדים לנשים ולגברים, תנאי קבלה שאינם כוללים תעודת בגרות ואפילו ערעוד על זכותו של פרויד להישאר בתוכנית הלימודים בפסיכולוגיה. מה שהיה נחשב עד לפני עשור כחלום בלתי אפשרי הפך למציאות במוסדות החרדיים להשכלה גבוהה. על פי נתוני המועצה להשכלה גבוהה, למעלה מ-6,000 סטודנטים וסטודנטיות חבשו את ספסלי הלימודים בשנה האחרונה. הקמפוסים הכולטים לציבור החרדי הם הקריה האקדמית אונו, המכללה החרדית בירושלים, קמפוס מכון לב ועוד. המסלולים המועדפים הם לימודי משפטים, מחשבים ופסיכולוגיה. הסטודנטים מוצאים את עצמם נאבקים בפערי ידע עצומים ולעתים בסביבה ובמשפחה לא תומכת, בדרכם להגיע לתואר הנכסף.

"נשיא בית המשפט אהרון ברק טבע בהקשר לחדדים מושג שאלו מהימים שבהם היו בארה"ב מהומות בין שחורים ללבנים - המושג 'נפרד אבל שווה', שמשמעותה: אנחנו מכירים בעובדה שיש אוכלוסיות שצריכות לקיים אורח חיים שונה במסגרות נפרדות, ומגיע להן לקבל זכויות שוות. העובדה שאוכלוסייה רוצה לקבל את אתם השירותים בנפרד לא פוגעת בזכותה לשוויון". את הדברים אומר עו"ד רוני פאלוך, בוגר המחזור הראשון של המסלול החרדי בקריה האקדמית אונו.

האם החברה החרדית עוברת שינוי ביחס ללימודים אקדמיים?

"הציבור החרדי לא עשוי מקשה אחת, אלא בני מגוונים ודברים שונים. יש כאלו שמעוניינים לשמור על התבדלותם ואני מבין אותם, ויש כאלה שמעוניינים להשתלב בחברה הישראלית באופן מלא, וגם אותם אני מבין ומכבד. רוב החברה החרדית כיום מורכבת מ'איזונים ובלמים'. מצד אחד מדברים על שילוב ומצד שני על היבדלות. הם משלבים מסורת יחד עם קדמה, וקדמה הזאת כוללת גם לימודים".

עשר שנים בדיוק הלסו מהיום שבו אתה נכנסת למסלול לימודי משפטים. מה מבדיל בין הסטודנטים החרדיים של אז להיום?

"אז היה מדובר בעשרות בודדות, היום מדובר באלפים. בעוד פעם היה מדובר בעיקר בנועזים ובפורצי ררך, היום כבר לא צריך להיות נועז. אלו לימודים שאדם לומד כדי שיוכל להתקדם הלאה. הכלים שהוא מקבל הם כלים גלובליים שאיתם הוא יכול להצליח. בעבר פשוט לא היו פתרונות. כיום יש למעלה מעשרים מוסדות להכשרה אקדמית. כמעט כל השערים וכל המקצועות פתוחים. הרבר היחיד שאין היום למגזר החרדי, ואני בהחלט מצר על כך, הוא לימודי רפואה".

כי מדובר בלימודים ארוכים מאוד.

"הסיבה לא נעוצה במספר שנות הלימוד. יש משפחות שיש להן אוויר רחב ואפשרות כלכלית לסייע לילדים שלהם ללמוד רפואה. הבעיה העיקרית היא החסך בשפה האנגלית. אבל אני מאמין שעם השנים נראה גם רופאים חרדים".

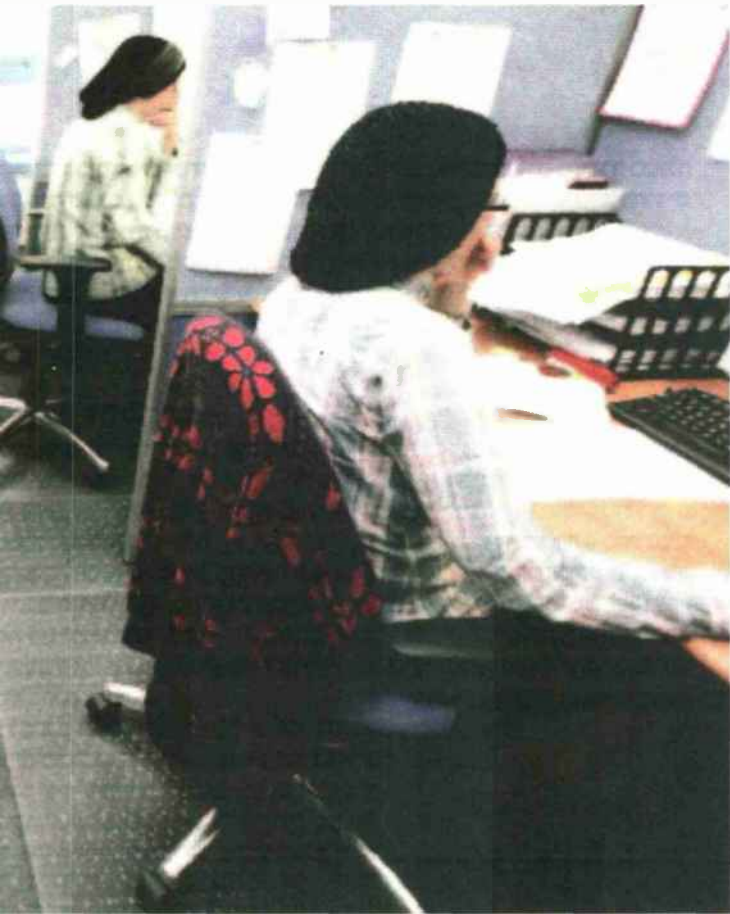
איפה הרבנים בכל הסיפור הזה? מגבים? מתלהבים? מצטערים?

"אני לא מזהה שום מגמה אצל הרבנים. לא נתקלתי בתגובה גורפת נוכח החדדים באקדמיה. כל אחד שואל את רבו ועושה מה שהוא מורה לו. רבנים לא מתייחסים לסקרים או למגמות כאלה ואחרות".

רוצים לעבוד? - באונדה

במאסר 2011 פרסם בנק ישראל דו"ח המסקר את השתלבות המגזר החרדי בשוק העבודה. מן הדו"ח עולה כי יש גידול בלימודי מקצוע אצל חרדים, אך אין עלייה בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה.

בשנים האחרונות ננקטו מספר צעדי מדיניות שמיועדים לעודד את החרדים

כיום מועסקים בשוק הטכנולוגי כ-6,000 חרדים. 75 אחוז מהם נשים והשאר גברים. שכר העובדים במקומות הללו נמוך בעשרות אחוזים ביחס לשוק הכללי

לעבוד. הממשלה מפעילה תוכניות שונות לעידוד השתלבות החרדים בשוק העבודה על ידי הכשרה והשמה מקצועית, תמיכה בלימודים עיוניים ותמיכה בתעסוקה. בנוסף ננקטו צעדים עקיפים, כמו צמצום קצבאות הילדים. למרות זאת, שיעור המועסקים בקרב החרדים נמוך משמעותית מהמוצע הכללי-יהודי. השיעור הממוצע של המועסקים מכלל אוכלוסיית בני 20 ומעלה לשנים 2002-2008 בקרב חרדים עומד על 41.7 אחוזים - לעומת 59.7 אחוזים בקרב כלל היהודים. עם זאת, בין השנים הללו שיעור המועסקים בקרב החרדים גדל בכ-16 אחוז, ובקרב כלל היהודים בכ-9 אחוזים. לפי נתוני הדו"ח, העלייה בשיעור העסקת החרדים הגיעה לשיאה ב-2006 (מעל 45 אחוז מועסקים מכלל האוכלוסייה, עלייה של 18 אחוז יחסית ל-2002), ואז חלה נסיגה מסוימת. מסקרים חברתיים עולים מספר מאפיינים של העובדים החרדים. שיעור השכירים בקרבם גבוה יחסית (כ-89 אחוז בממוצע בשנים 2002-2008, לעומת כ-84 אחוז בקרב כלל האוכלוסייה היהודית), ושכרם נמוך ביחס למוצע (שיעור החרדים שהכנסתם קטנה מ-2,000 שקלים לנפש גבוה פי 2.2 משיעורם באוכלוסייה). עוד מאפיין הוא שחרדים נוטים לעבוד בתוך עיר מגוריהם. לעומת זאת, רוב העובדים במשק (גם יהודים וגם לא יהודים) אינם מגבילים את עצמם מבחינה זו. לפי הממוצע הרב-שנתי רק כ-44 אחוז מתוכם עובדים בעיר מגוריהם, לעומת כ-65 אחוזים בקרב חרדים.

"בעוד בציבור החילוני קוראים להם 'טפילים' ו'עלוקות', בציבור החרדי מתחוללת מהפכה של ממש בכל הנוגע לתעסוקה", אומר ד"ר ראובן גל. ד"ר גל עמד בעבר בראש המנהלת לשירות אזרחי וכיום הוא משמש יו"ר פרויקט שילוב החרדים במוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית. "היום אנחנו מרבים על סדר גודל של 40 אחוזים של גברים שעובדים, אבל חשוב להרגיש שלצידם קיימים, בהערכה גסה, עוד כ-20 אחוזים שעובדים באופן לא פורמלי ולא מרווח".

לדברי ד"ר גל, למרות שבעיבור החילוני מקובל לחשוב כי התביעות והצעקות המתלהמות נגד הציבור החרדי הן אלו שגדמות לציבור החרדי לצאת ולהתפרנס, הדי שלדעתו "הציבור החרדי בעצמו הבין שהוא חייב שינוי. ולכך הצטרפה גם הממשלה שהשכילה להבין שהמצב לא יכול להימשך באופן שהיה קיים עד כה".

מה בעצם השתנה?
 "אם נחזור אל ההיסטוריה נגלה שב-48, כשבין גוריון נענה לפניית אנשי אגודת ישראל ואישר לכ-400 בחורים חרדים לקבל פטור משירות צבאי על רקע 'תורת אומנות', מה שהניע אותו היה התחושה שבשואה נכחד דור שלם של תלמידי חכמים ושצריך לתקן זאת. המדינה ליקקה אז את פצעייה ממלחמת העצמאות, ולבוא ולפטור כך מאות בחורים הייתה החלטה לא פשוטה בכלל. עם עלייתו של בגין לשלטון ב-1977, כשהוקמה קואליציה בשיתוף המפלגות החרדיות, הפטור הזה הפך לגורף. מהסדר של מאות בחורים מדי שנה, הפכה החברה החרדית ל'חברת הלומדים'. הנורמה החוקה ביותר בחברה הזאת אחרי האמונה באלוהים היא שכל בחור צריך לשבת וללמוד. כך נוצר מצב שבו חברה שלמה מוציאה את גבריה מאחריות תעסוקתית ומקרישה אותם ללימודי קורס. בעשור האחרון הבינו במגזר החרדי שהם נקטו צעד רחוק ורחב מדי שיש לו מחיר כבר.

"הם הבינו את זה לא מהלחץ החילוני אלא מהעוני והדלות, מהקושי שיש בחיים. בנוסף לכך, הנורמה של חברת לומדים גבתה מחיר של הרבה מאוד נושרים. מה לעשות, לא כל אחד בנוי להיות עילוי וללמוד מבוקר עד ערב. כשמשרדי הממשלה השונים התעוררו לתחויות הרמוגרפיות המפחידות, הם הבינו שגם הם חייבים לבוא ולעזור לציבור הזה לצאת מהמצוקה".

ד"ר גל אופטימי באשר לשינוי בחברה החרדית, וסבור שהיציאה לשירות צבאי ולאומי, ללימודים אקדמיים ולעבודה רק תלך ותגבר בשנים הקרובות. "כשהקמת את מנהלת השירות האזרחי ב-2006, היו אפס מתנדבים מן המגזר החרדי בשירות האזרחי. כששרטטתי כמו יר"י את גרף הציפיות שלי לשנים הקרובות, צפיתי שבשנת 2010 יהיו 500 בחורים במסגרת הזו. בפועל משרתים היום 1,700 חרדים. כל התחזיות לא הצליחו לנבא הצלחה כזו".

זכית לגיבוי מצד הממסד הרבני עם הקמת המנהלת לשירות אזרחי? "כשהגעתי אל גדולי הרבנים במגזר והסברתי להם מהו שירות אזרחי וכמה הוא יכול לתרום למגזר החרדי, זכיתי מצד רובם להנהון. עבורי זה הספיק כדי לדעת שהם לא שוללים את הרעיון ואולי אפילו תומכים בו. כיום התנאים בצה"ל, בשירות האזרחי, באקדמיה ובשוק התעסוקה רק הולכים ומשתפרים".

עו"ד רוני פאלוך: "אי אפשר להתעלם מהצביעות של המגזר החילוני. הם רוצים שהמגזר החרדי יעבוד, אבל באוגדה. אין להם כוח לדושים שיסתובבו להם בין הרגליים"

האם הגידול במספר החרדים המשתלבים בחברה הישראלית ידביק את קצב הגידול של החברה החרדית?

"כאן אני די מוסרד. קצב הגידול של החברה החרדית מהיר ללא שיעור. קצב השילוב צריך לפצות על שנים של פיגור, והשילוב הזה הוא חלק גדול מעיסוקי במסגרת תפקידי כראש פרויקט 'שילוב חרדים' במוסד שמואל נאמן בטכניו. אנחנו צריכים לעשות את השינויים לא מעט ולאט אלא הרבה ומהר".

אכן, העולם הרבני מקבל את השינוי שהלך ועובר על המגזר החרדי. אמנם עוד לא נמצא רב שיצא בגלוי ויעודד לימודים אקדמיים או יציאה לעבודה, אך בחרדי חרדים גם הם מבינים כי מדובר בתהליך בלתי נמנע.

נוסף על הקשיים התוך-חברתיים ביציאה לעבודה, גם החברה החילונית איננה ממהרת לאמץ אל חיקה עובדים חרדים. ממצאי מחקר שערכה המכללה האקדמית בקריית אונו מצביעים על חוסר נכונותם של מעסיקים במקצועות יוקרתיים, כגון עריכת דין ופרסום, לקבל לשורותיהם עובדים יוצאי אתיופיה, חרדים או ערבים. על פי המחקר, 83 אחוז מן המעסיקים נרתעים מהעסקת עובדים ערבים, 58% מהם מעדיפים שלא להעסיק חרדים ואילו 53 אחוז חשים תחושות דומות לגבי עובדים משכילים עולי אתיופיה. עוד עולה מתוך הסקר כי עובדים המשתייכים לקבוצות אלו שהתקבלו לכסף למקום העבודה, סובלים מתקרת זכויות וממניעת התקדמותם בארגון.

על פי נתונים שפרסמה חברת מנפאאר-בראשית, שלוחה של חברת מנפאאר המתמחה בהשמה למגזר החרדי, כיום מועסקים בשוק הטכנולוגי כ-6,000 חרדים. 75 אחוז מהם נשים והשאר גברים. מרבית העובדים בהייטק עובדים בחברות גדולות או בשלוחות של חברות שהוקמו בריכוזי הערים החדריות.

המרכזים אמנם מעניקים תנאים נוחים למועסקים - סביבת עבודה קרובה לבית, הפרדה בין נשים לגברים, מטבח כשר למהרין - אלא שלתנאים הללו יש מחיר. שכר העובדים במקומות הללו נמוך בעשרות אחוזים ביחס לשוק הכללי.

"אני לא אוהב את המילה אפליה", אומר עורך דין רוני פאלוך. "אני מעדיף את המילה צביעות. צריך לבוא בטענות גם למגזר החרדי וגם לחילוני. ברור שהמגזר החרדי צריך לעשות יותר כדי להשתלב בשוק העבודה, אבל אי אפשר להתעלם מהצביעות של המגזר החילוני. הם רוצים שהמגזר החרדי יעבוד, אבל באוגדה. אין להם כוח לרוסים שיסתובבו להם בין הרגליים. אנחנו באים עם הקרניים שלנו - הפאות, הזקן, הכיפה השחורה - לכל מקום, ובתחילה זה יוצר רתיעה אינסטינקטיבית. אני שומע המון פעמים את המשפט 'אם כל החרדים היו כמוך אז...', ואני אומר: 'אבל כל החרדים כמוני, רק שאתם לא מכירים אותם'. אין לי ספק שסטודנט ערבי מופלה פחות בקבלה לעבודה מחרדי, כי אין לו השונות החיצונית.

"אבל יש שינוי כלשהו. כשאני חיפשתי משרד להתמחות בו, התקשו לקבל את העובדה שבחור עטור זקן ופאת רוצה להיות עורך דין. היום אני כבר רואה יותר ויותר חרדים במשרדי עורכי דין. יותר אבל לא מספיק.

"העולם החילוני צועק לחרדים לצאת ללמוד ולעבוד", אומר פאלוך, "אבל כשמגיע הזמן לשלב את החרדים בעבודה, הם מעדיפים לא להעסיק אותם. זה בדיוק ומוכח במחקרים. אז בינתיים אני מבקש שהחילונים יודו את מינח התלונות שלהם על החרדים שרק רוצים קצבאות".